

Zikrin Farklı Çeşitleri ve Önemi

Eûzubillahimineşşeytânirracîm

Bismillâhirrahmânirrahîm.

Aziz ve muhterem kardeşlerim, Efendimiz buyurmuş ki:

«مَا مِنْ قَوْمٍ اجْتَمَعُوا يَذْكُرُونَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ، لَا يُرِيدُونَ بِذَلِكَ إِلَّا وَجْهَ اللَّهِ، إِلَّا نَادَاهُمْ مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ: قَوْمُوا مَغْفُورًا لَكُمْ، قَدْ بَدَّلْتُ سَيِّئَاتِكُمْ حَسَنَاتٍ. ابْنُ شَاهِينَ فِي «التَّرْغِيبِ»،
عَنْ أَنَسٍ.»

Mâ min kavmin ictemeû yezkürûne'llâhe azze ve celle lâ yürîdûne bi-zâlike illâ vec-hallâhi illâ nâdâhüm münâdin mine's-semâi: Kûmû mağfûran leküm kad büddilet seyyiâtü-küm hasenâtin.

Mâ min kavmin ictemeû. “Hiçbir insan topluluğu yoktur ki, müslümanlardan bir zümre yoktur ki işte o topluluk toplanmışlar.” *Yezkürûne'llâhe azze ve celle.* “Aziz ve celil olan Allah’ı zikrediyorlar.” *Lâ yürîdûne bi-zâlike illâ vec-hallâhi.* “Ama bu toplanıp bu

zikri yapmalarındaki niyetleri, gayeleri Allah'ın rızası. Allah için yapıyorlar bunu; gösteriş için, menfaat için, riya olarak, münafıklık olarak değil Allah rızası için yapıyorlar.” *İllâ nâdâhüm münâdin mine's-semâi*. “Onlara gökten bir münadi nida eder, seslenir ki...” *Kûmû mağfûran leküm*. “Günahınız afv u mağfiret edilmiş olarak şu toplantınızdan kalkın, dağılın.” *Kad büddilet seyyiâtüküm hasenâtin*. “Allah lütfetti, seyyiatınız hasenata döndürüldü. Afv u mağfiret olundunuz. Hadi müjdelersun, öyle kalkınız toplantınızdan dağılırken, öyle mutlu dağılınız diye gökten bir münadi seslenir.” diyor.

Şimdi bunu biraz açıklayalım. *Mâ min kavmin...* *Kavm*, insan topluluğu demek. Yoksa ırkî, millî veya siyasî bir topluluk demek değil. *Kavm* deyince biz bugün başka bir mânasını anlıyoruz. Hadîs-i şerîfte kullanılan mânası öyle değil; insan topluluğu. Şimdi biz de burada bir topluluğuz, yani biz de bir kavimiz ama içimizde köken itibariyle muhtelif yerlerden gelmiş insanlar olabilir. Malezya'dan gelmiş olabiliriz. Lübnan'dan gelmiş olabiliriz. Türkiye'den, Balkanlar'dan, Arnavutluk'tan,

Türkistan'dan, Hindistan'dan, Pakistan'dan gelmiş olabiliriz. İşte burada böyle bir topluluğuz.

Yezkürûne'llâhe azze ve celle. “Aziz ve celil olan Allah'ı zikrediyorlar.” Allahu Teâlâ hazretlerinin zikri çeşitlidir. Allah'ı zikretmenin çok çeşitleri vardır. En bilinen şekli, zikir diye en bilineni, hemen aklımıza gelen şekli nedir? Eline tesbih alıp tesbih çekmesidir, bir şeyler söylemesidir. Ya *Allah* diyor, ya *lâ ilâhe illallah* diyor, ya *estağfirullah* diyor, ya *Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammed* diyor, ya *lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah* diyor. Yani işte bu bir zikirdir.

a. Kur'an Okumak Zikrullahtır

Zikrin başka hangi çeşitleri vardır?

Kur'ân-ı Kerîm'i okumak zikirdir. Şimdi biz akşamları namazdan sonra hep aynı şeyi okuyoruz, Kur'ân-ı Ker'im'de başka ayet yok mu yani? *Eûzubillahimineşşeytânirracîm. Bismillâhirrahmânirrahîm.* Üç defa böyle dedikten sonra hep *Hüvallahüllezi*'yi okuyoruz. Sabah da okuyoruz, akşam da okuyoruz. Sebebi?

Kim sabah namazından sonra üç defa *eûzubillahi's-semîu'l-alîmi mine'ş-şeytâni'r-racîm* dedikten sonra *bismillâhirrahmânirrahîm* deyip *Hüvallahüllezi*'leri okursa o gün akşama kadar 70.000 tane melek o insanlara afv u mağfiret diler. Akşam namazından sonra okurlarsa o akşam sabaha kadar 70.000 melek o insanlar için Allah'tan afv u mağfiret diler. Onun için bunu Peygamber Efendimiz hadîs-i şerîfte bildirmiş. Melekler bizi dualarında unutmasınlar, afv u mağfiret istesinler Allah'tan niyetiyle okuyoruz. Sebebi bu.

Burada şimdi hepimiz Kur'ân-ı Kerîm'i açsak, Ramazan'da yapıyor ya, hepimizin yanında Kur'an olsaydı kampa, bu aile toplantısına gelirken yanımıza alınacak eşyalar arasında. Hırka alacaksınız, battaniye alacaksınız, havlu alacaksınız, bilmem ne alacaksınız falan Kur'an da alacaksınız geleceksiniz; mesela Kur'ân-ı Kerîm de olacaktı hepimizin yanında. Burada Kur'an okuyacaktık. Her namazın arkasından bir cüz okusaydık Kuran'ı hatmederdik burada. Mukabele olmuş olurdu. Burada Kur'an okusaydık böyle, siz dinleseydiniz, takip etseydiniz; ben okusaydım, daha başka

hafız kardeşlerimiz okusaydı ne olurdu bu? Bu da bir zikrullah olurdu. Kur'an okumak zikrullah. Tesbihle bir şeyler okumak da zikrullahtır, Kur'an okumak da zikrullahtır.

Başka ne zikrullahtır?

Dini konuları söylemek, dinlemek, anlamak, anlatmak zikrullahtır. Biz şu anda ne yapıyoruz o zaman? Ben ayet okuyorum, izah ediyorum. Siz dinliyorsunuz rahat bir şekilde, yatsıya kadar zamanımızı değerlendiriyoruz. Ama biz de zikrullahla meşgulüz şu anda. Biz de zikrediyoruz. İyi o zaman, hadîs-i şerîf kura ile çıktı ama bizi tarif ediyor galiba... Maşaallah bir hikmeti var galiba, dur bakalım. Biz de toplanmış bir grubuz işte burada, biz de bir topluluğuz, biz de zikrediyoruz madem, tamam o da iyi. Ama, *lâ yürîdûne bi-zâlike illâ vechallâhi*. Bu zikri yapmaktaki muradımız hep Allah rızası. Allah'tan başka, Allah'ın rızasından başka bir art niyeti, maksadı yok. Başka maksatla Allah zikredilebilir. Ben Süleymaniye Camisi'ne gittim. Benim ilkokulda sınıf arkadaşım vardı. Baktım orada oturmuş, yüksek sesle Kur'ân-ı Kerîm okuyor. Durdu, Kur'ân-ı Kerîm okuyor. Cemaat namaz kıldı, dağılırken

bu eûzu besmeleyi çekti, Kur’ân-ı Kerîm okuyor. Bu da benim sınıf arkadaşım ilkokuldan diye başında bekledim ki Kur’ân-ı Kerîm’i bitirsin, gözlerini kapatmış okuyor falan. Ondan sonra “Ya nasılsın, ilkokuldan beri hiç görüşmedik.” falan diyeceğim. Kur’ân-ı Kerîm’i bitirdi, ondan sonra mendili açtı, para topluyor. Hay Allah müstahakkını versin! Demek ki Kur’an okumaktan maksadı sonunda para istemekmiş. Olmadı, bu olmadı.

Neden?

Lâ yürîdûne bi-zâlike illâ vechallâhi. Ancak Allah rızası için, zikir yapıyorlar ama ancak Allah rızası için. Bu olmadı. Allah rızası için olursa olur; Allah rızasından başka bir sebeple olursa olmaz. Onun için her işimizde niyetimizin Allah rızası için olmasına dikkat etmeye alışmamız lazım. Her işimizi Allah rızası için yapmamız lazım.

“Ben bu akşam bir arkadaşın evine davetliyim, yemek yemeye gideceğim.”

Neden gidiyorsun?

“Davete icabet sünnet de ondan gidiyorum. Peygamber Efendimiz davet edildiği yere gidermiş de ondan gidiyorum.”

Bak, niyet Allah rızası için. Öbür adama soruyorsun: Bunları niye çağırdın sen bu akşam yemek yemeğe?

“İşte Allah rızası için. Kur’ân-ı Kerîm’de, *Ve yut‘imûne’t-ta‘âme alâ hubbihî miskînen ve yetîmen ve esîrâ.*¹ diye âyet-i kerîmeden biliyorum, müslümanın müslümana böyle ikramda bulunması sevap. İşte o sevabı kazanmak için, Allah rızası için bu ziyafeti veriyorum.”

Tamam, güzel. Demek ki her yaptığımız işte niyetimizi kontrol etmeliyiz, teftiş etmeliyiz, kendi kendimizi yoklamalıyız. Çünkü bazen insan kendisi dahi fark etmeden bazı işleri Allah rızası için yapmaz da başka maksatla yapar. Misal; nasıl başka maksatla yapar misal söyleyeyim. Eski zamanda bir mübarek adam varmış. Hani biz şimdi artık işi şakaya döktük ya, 00.00’da geleceğiz, namaz başlayacak diyoruz. Ben bile telaşlanıyorum. Yani buraya 00.00’da yetişeceğim diye çorabımı giymeden geldim. Ayağım üşüyor ama çorabı giymeden

¹ 76/İnsân, 8.

geldim. Neden? Başkasına söyleyip de kendin tutmamak olmaz. İşi yapacaksın ki, tamam.

Şimdi o mübarek adam her vakit namaza camiye gelirmiş, tam da imamın arkasına. En sevaplı yer neresidir? Şurası, imamın arkası. İmamın olduğu yerden safa bir dikme inersen tam orası en sevaplı yer. Ondan sonraki, onun yanı. Ondan sonraki, öbür yanı. Ondan sonraki, onun iki yanı. Ondan sonraki, onun sol taraftaki iki yanı. Böyle böyle gider, bu saf biter. Ondan sonra arka safa sevap dağıtımı gelir. Sıralama böyledir. Onun için ön saflara geçmeyi tavsiye ediyorum. Bir aralık buldunuz mu atlayın hemen, öne geçin ki çok büyük bir terakki olacak, sevap kazanacaksınız.

Şimdi bu adam hep imamın arkasında kılmış namazı, yıllarca böyle devam etmiş. Yirmi küsur yıl camiye namazdan, ezandan önce geliyor. En önde yerini alıyor, imamın arkasında namaz kılıyor. Bir gün, insan aciz bir mahlûk, bir sebep olmuş; abdesti tutmamış tekrar almış. Tutmamış, falan derken gecikmiş. Camiye gelmiş, ta arkalarda kalmış. Tam pabuçların çıkartıldığı arka tarafta namaz kılmış. Ön tarafa yetişememiş. Yani kendisinden

önce başkaları gelmiş geçmiş. En arkada namaz kılmış ama çok utanmış ve çok çekinmiş. “Ya beni birisi görse kim bilir ne der benim hakkımda, en arkalarda namaz kılıyor.” demiş. Yani böyle çekinmiş, utanmış, “Çoluk çocuğunda arasında kaldık, en arkalarda kaldık.” falan diye çekinmiş. “Ay birisi görmese bari. Şuradan hemen savuşsam.” diye düşünmüş.

Sonradan farkına varmış kendi durumunun. “Yahu bak, Allah Allah, demek ki ben yirmi küsur yıl imamın arkasında namaz kılar-ken halk beğenecek diye kılıyormuşum. En arkada kıldığım zaman da halk beğenmeyecek, ayıplayacak, benim hakkımda ne diyecek, görmeden hemen kaçayım demeye başladım. Vay! Demek ki benim niyetimde halkın teveccühünü kazanmak varmış gizli niyet olarak. Hay Allah, benim niyetim ihlaslı değilmiş.” diyerek başlamış yirmi küsur yıllık ibadetini iade etmeye. Tabii, bunlar bizim için biraz efsanevi davranışlar gibi gelir. Ama insan istiyor, her yaptığı davranış ya Allah rızası için yapmak istediği zaman böyle farkına varır bazen kendisinin. Farkında olmadan halkın teveccühünü istediğini, beğenisini kazanmak arzu ettiğini

anlayabilir bazen. Tabii, halk önemli değil. İster seversin, ister sevmesin. İster beğensin, ister beğenmesin. İnsan Allah'ın sevdiği işi yapmalıdır.

Başka bir insan; ben üniversitedeyim. Ameliyat olacağım. Haydarpaşa Numune Hastanesi'ne yattım. Ameliyat olacağım. Unutmuyorum, yani kendi hayatımda mühim bir şeydi. Hastanede namaz kılacak bir yer yok. Yani şöyle gizli köşe bulsam, boş bir oda bulsam kimse görmeden Allahu ekber diyeceğim ve namaz kılacağım. Her yer tıklım tıklım, her taraf dolu. Boş bir yer yok. Koridorları gezdim yok, alt tarafları gezdim yok. Bahçeye çıktım yok. Namaz kılacak bir gizli bir yer yok. Utanıyorum. Yani herkesin karşısında namaz kılmaya utanıyorum. Gizli yer arıyorum yani, تنها olsun, şurada bir yerde kılacağım namaz. Utanıyorum, yer bulamadım. Sonradan aklıma geldi. Dedim ki ya ben niye utanıyorum? Halk ayıplayacak, şuna bak namaz kılıyor. Bizim o zamanlarda namaz kılmak falan pek yaygın değildi yani bizim gençliğimizde. Halk ayıplayacak. Ayıplarsa ayıplasın.

Allah emretmedi mi bu namazı?

Allah emretti. Ayıplayan ayıplasın, beğenmeyen beğenmesin. Kızan kızsın. Benimle münakaşa edecek olan münakaşa etsin. Bu yaptığın nedir, burası gericilik yuvası mı? Ne diyecekse desin. Benim yaptığım doğru değil dedi. Bir cesaret geldi içime. Yani böyle bir canlandım. Gittim caddenin orada, çimenlerin orada kibleye döndüm. Allahu ekber dedim, namazı orada kıldım. Yani ilk önce utanıyordum. Ne lüzumu var, bunu Allah rızası için yapıyorum, utanmayayım, çekinmeyeyim diye yaptım.

Şimdi bazen insan, bazı insanlar benim yaptığım gibi yapıyor. Namazı kaçacak istasyonda, havaalanında; çekiniyor, “Ya ayıp olur burada namaz kılınır mı? Şimdi herkes beni görecektir.” Görsün. Ne olur? Allah razı olsun Pakistanlı kardeşlerimizden, bakıyorum havaalanında vesairede falan... Sizlerden de Allah razı olsun. Biz Avustralya’ya ilk geldiğimiz zaman bizi Melbourne Havaalanı’nda tekbirlerle karşıladılar... Dedik susun, başımıza bir şey gelecek. Alışmışız Türkiye’de baskıya. Bayrakları açmışlar, la ilahe illallah yazmışlar. Tekbirler getirerek bizi karşıladılar, benim ödüm patladı

şimdi hapsi boylayacağız, hadi bakalım Avust-
ralya’da işin yoksa parmaklıkların arkasına filan
koskoca Melbourne’da böyle şey mi olur? Bizim
kardeşlerimizi de korkutuyor. Almanya’da da
öyle, oradaki kardeşlerimiz de. Ama memnu-
num, yıktılar yani bu şeyi.

Ama bazı insan utanıyor, yani böyle olur
mu? “Şimdi burada namaz kılmak ayıp olur.”
Niye ayıp olsun? Allah’ın emrini yerine getiri-
yorsun. Ayıplayan ayıplasın. “Şimdi burada
olur mu?” Ne yapalım, hastaneye ibadethane
yapmayan utansın. Bir mescit yapmayan
oraya, o utansın. Madem orada namaz kılacak
yer yok, o zaman çimende kılarız. İstasyonun
köşesinde kılarım, kardeşim şu bavulu biraz
çekiver, kible şu tarafta. Benim namazım ka-
cıyor. Allahu ekber. Durmam yani.

Mü’minin vasıflarından birisi nedir?

b. Kınayanın Kınamasından Korkmayacağız

﴿وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةَ لَائِمٍ﴾

*Ve lâ yehâfûne levmete lâimin.*²

² 5/Mâide, 54

Müslüman kınayanın kınamasından korkmaz, ayıplayanın ayıplamasına aldırılmaz, yapması gereken vazifesini yapar. Şimdi sakal bırak diyorsun, “Olur mu ya?” Kıza örtün diyorsun, “Utanırım.” Hadi namaz kılalım şurada diyorsun, “Ya olur mu burada, herkesin karşısında.” falan. Yani bir bahane buluyoruz kendi içimizden. Yapılması gereken şeyleri yapmabiliyoruz. Demek ki her şeyi Allah rızası için yapacağız. Allah rızası için yapmaya alıştıracğız. Niyetimizi kontrol edeceğiz, kınayanın kınamasından da korkmayacağız. Utanmayacağız, çekinmeyeceğiz. Ama başkası beğensin diye de yapmayacağız. Allah rızası için. Yani başkası kınasa da aldırmayacağız, başkası beğensin diye de yapmayacağız. Allah rızası için yapmamız lazım.

Bir topluluk bir yerde Allah için toplanır da aziz ve celil olan Allah'ı zikrederlerse ve bunu da sırf Allah'ın rızası için yaparlarsa, başka bir maksatla değil, saklı veya açık bir art niyetle değil; halis muhlis bir niyetle Allah rızası için yaparlarsa gökten bir münadi nida eder. Münadi ne demek? Seslenen, bağırın, nida eden kimse demek.

Peki gökten, oradan kim nida ediyor? Oraya kimse çıkamaz. Kim nida ediyor oradan?

Etse etse melek nida ediyordur. Allah emretmiştir, şu kullarıma müjdele ey melek diye emretmiştir, gökten o melek nida ediyordur Allah'ın emri ile. Kendi başına iş yapmaz. Allah'ın emri ile.

Ne diye nida ediyormuş o melek?

Kûmû mağfûran leküm. “Bu toplantınızdan tertemiz olarak, günahlarınız bağışlanmış olarak kalkın. Dağıldığınız zaman affolunmuş olarak dağılın.” *Kad büddilet seyyiâtüküm hasenâtin.* “Sizin günahlarınız sevaba döndürüldü. Seyyiatınız hasenata döndürüldü.” Bakın, Allah'ın rahmeti çoktur, biliyoruz. Allahu Teâlâ hazretleri Erhamü'r-râhimîn'dir. Gündüz de söyledim, sıfatlarından bir tanesi affedici oluşudur. Afüv'dür, affetmeyi sever. Sıfatlarından bir tanesi Gaffar'dır, günahları mağfiret etmeyi sever. Bir tanesi Tevvâb'dır, tövbe edenlerin tövbesini kabul etmeyi sever. Günahları afv u mağfiret eder.

Bir günahın afv u mağfiret edilmesi ne demek?

Kötü puanın silinmesi demek. Bu bir derece. Allah bazen daha da büyük ikramda bulunur; seyyiatı, günahı yani hasenata değiştirir, tebdil eder. 100 bin günah yazılmış. 100 bin tane işlediği halt var, 100 bin günahı var bu herifin diye yazılmış. Artık ne yaptıysa o adam, Allah'ı zikredince demek ki böyle sebep oluyor, günahı affolunsa sıfırlanır. Affolunmuyor; seyyiatı hasenata, sevaba döndürülüyor. Rabbimizin büyüklüğüne bak, Allah hem affediyor, bir de üstelik seyyiatı hasenata dönüştürüyor.

Burada bu hadîs-i şerîften neyi anlıyoruz muhterem kardeşlerim; Allah'ı zikretmenin çok sevaplı olduğunu anlıyoruz. Ve Allah'ı topluca zikretmenin de olduğunu anlıyoruz. Bakın, bir kavim toplanmışlar, Allah'ı zikrediyorlar. Topluca zikri de anlıyoruz. Hani bazen diyorlar ki nereden çıkmış bu toplu zikir? Nereden çıkacak, hadislerden çıkıyor. Peygamber Efendimiz söylüyor, sahâbe-i kirâm yapmış, Peygamber Efendimiz'in hayatında böyle şeyler olmuş; buradan çıkıyor.

Başka? Şimdi bizim yaptığımız şeyler iyi şeyler. Bunların sonucunu hemen böyle dolar

olarak, Avustralya doları olarak görmüyoruz ama elhamdülillah, Allah'a hamd ü senalar olsun iyi şeyler yapıyoruz. Namazı cemaatle kılmak iyi, bir namazdan bir namaza beklemek iyi. Biz de Allah'ı zikretmek için toplanmış bir grubuz. Şu anda Allah'ı zikretmekle meşgulüz. Çünkü dini ilimleri müzakere etmekteyiz. Bize de melek sesleniyor demek ki, *Kûmû mağfûran leküm*. Yatsıdan sonra kalktığınız zaman mağfûr olarak kalkın. Şimdi ben bu sayfayı size yağ çekmek için çekmedim. Yağcılık niyetim yoktu. Hatta bu cildi almayacaktım, iki numaralı cildi. Bir numaralı cildi alacaktım evden. Elime bu geldi. Hadi, herhalde bunun bir hikmeti vardır dedim. Biri alma niyetinde iken ikinci cilt geldi elime. Bu bir. Ondan sonra da sayfayı çektim, bu çıktı.

Buradan ne çıkıyor?

Demek ki Allah: Ey kullarım; sizi afv u mağfiret edeceğim. Bak, böyle müjdeli şeyler var diye biraz ümitleniyorum yani, Allah'tan ümit kesilmez. Yüzümüz kara, suçumuz çok ama eh, insan da böyle güzel rivayetler karşısına çıkıverince hevesleniyor.

Allah heveslerimizi boşa çıkarmasın, mutluluğumuzu daim eylesin. Bizi burada afv u mağfiret olmuş olarak kalkanlardan eylesin.

Bir de seyyiatı hasenata döndürölmek var. Rakamlar değişiyor, Allah Allah. Diyelim 100 bin tane haltı, günahı vardı; hop zarar defterinden kâr defterine geçiyor, 100 bin tane hasenatı var. Bir tane hasenesi olmayınca cennete giremiyor insan. Seyyiatını Allah rakam olarak o sayfadan bu sayfaya geçiriyor, zarar hanesinden kâr hanesine. Çok büyük rahmet. Yani Allah'ın Erhamü'r-râhimînliğinin, afv u mağfiret etmesinin çokluğunu anlayın, bilin, karar verin yani. Olacak şey değil, inanılacak gibi değil ama Allah'ın rahmeti bu kadar çok.

Şimdi ben bazen kendi kendime düşünüyorum da, yani biz ne biçim insanlarız ki Allah'ın rahmeti bu kadar çokken insanoğlu kendini cehenneme nasıl düşürüyor? Nasıl oluyor da, bu kadar rahmete rağmen ne oluyor da insanoğlu cehenneme gidiyor? Hayret ediyorum. Bu kadar rahmet varken, bu kadar fırsat varken, bu kadar rahmet gümbür gümbür yağıyor-ken insanoğlunun üzerine, insanlar nasıl oluyor da cehenneme gidiyorlar? Ne yapıyorlar da

gidiyorlar? Hayret! Çok hayret edici bir şey. Allah bize akıl fikir versin. Bu kadar rahmeti kazanma imkânları varken insanın deli olması lazım cehenneme gitmek için, çok çalışması lazım. Osmanlı şairlerinden birisinin bir şaka sözü var. Birisi çok cahilmiş, karşısındaki adam. Diyor ki: Sen herhalde cehalet tahsil ettin. Bu kadar cahillik kolay kolay elde edilmez. ... cehalet tahsil ettin diyor. Hâlbuki cahillik tahsil edilmez ama hani insan ilim öğrenmek için yıllarını harcıyor ya, bre adam yani o kadar cahilsin ki vay be, sen bu kadar cahilliği nereden elde ettin, herhalde uzun yıllar cahillik tahsil ettin diyor.

Şimdi bir insanın da cehenneme düşmesi çok zor ya. Yani bir müslüman insanın cehenneme düşmesi çok zor ama cehenneme düşüyorsa neden? Amma denemiş, amma uğraşmış da, zorla, ite kaka, zorla cehenneme girmiş yani ille gireceğim diye. Çünkü Allah'ın bu kadar rahmeti var. Gir bir camiye, gir zikredenlerin arasına. Tövbe et, afv u mağfireti kazan. İşte fırsat. Estağfirullah de, Allah günahını affediyor. La ilahe illallah de, cennete gidiyorsun. Yani bu kadar büyük fırsatlar var. Fırsat

kaçıyor, kaçıyor, kaçıyor. Sonra insan cehenneme gidiyor. Demek ki biz insanoğulları çok zalimiz. Biz çok zalim ve çok cahiliz demek.

«إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا»

*Innehû kâne zalûmen cehûlen.*³

Çok zalim olmasak kolay kolay cehenneme düşülmez. Kolay kolay Allah'ın rahmetinden mahrum kalınmaz. Kim bilir ne cahillikler, ne edepsizlikler, ne zulümler yapıyoruz da ille sonunda kalkıp cehenneme düşüyoruz. Allah bizi uyanık kullarından eylesin. Uyuyorsak uyandırсын. Gözümüz görmüyorsa gerçekleri görmeyi nasip etsin. Günahtan kalbimizi soğutsun. Hevesimizi kessin. Sevaplara meylimizi arttırsın. Rızasını kazanma aşkı, şevki versin içimize. Bundan sonraki ömrümüzde; şimdiye kadar olan oldu, gelen geçti. Elde edilmesi mümkün değil. Kaçanı bir daha yakalamak mümkün değil. Bundan sonra artık Allah'ın istediği gibi olmaya Mevlamız cümlemize nasip etsin şu mübarek ayda, şu mübarek günlerde.

³33/Ahzâb, 72

Gelelim ikinci hadîs-i şerîfe:

«مَا مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ يَخْرُجُ مِنْ عَيْنَيْهِ دُمُوعٌ
مِثْلُ رَأْسِ الذُّبَابِ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ تَعَالَى،
فَيُصِيبُ حُرًّا وَجْهَهُ، إِلَّا حَرَّمَهُ اللَّهُ عَلَى النَّارِ.
ه، ط، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ.»

Mâ min abdin mü'minin yahrucu min ayneyhi dümû'un mislü ra'si'z-zübâbi min haşyetillâhi teâlâ fe-yusîbe hurra vechihi illâ harramehullâhu ale'n-nâri.

Abdullah b. Mesud *radiyallahu anhümâ* rivayet etmiş. İbn Mâce'nin kıymetli hadis kitabında var, Taberânî'de var bu hadîs-i şerîf. Peygamber Efendimiz'in yine müjdeli bir hadîs-i şerîfi. Ben size müjde vermek istemiyorum, biraz höyt höyt filan deyip korkutmak istiyorum ama hep de böyle müjdeli şeyler çıkıyor. Allah'ın hikmeti.

Mâ min abdin mü'minin. “Hiçbir mü'min kul yoktur ki...” Elhamdülillah biz mü'min kulunuz değil mi? Allah'a imanımız var. Dur bakalım....

c. Allah Korkusundan Azıcık Ağlayan Kulu Cehennem Ateşi Yakmayacak

Mâ min abdin mü'minin yahrucu min ayneyhi dümû'un mislü ra'si'z-zübâbi. “İki gözünden sineğin başı kadar gözyaşı çıksın da, gözü az bir yaşarsın böyle. Seller gibi akıyor da gözlerinden, iki gözünden şöyle sinek başı kadar damla peyda oluyor. O kadarcık böyle bir gözyaşı çıksın da...” Hangi sebeple?

Min haşyetillâhi teâlâ. “Allah korkusundan gözlerinden bir sineğin başı kadar gözyaşı çıksın da...” *Fe-yusîbe hurra vechihi.* “Yüzünün sıcaklığına gelsin, şuraya şöyle serinletsin. Şu yüzünün sıcaklığına isabet etsin de...” *İllâ harramehullâhu ale'n-nâri.* “Onu cehennem ateşi yaksın, mümkün değil. Asla. Asla mümkün değil. Olmaz öyle şey. Yani Allah korkusundan azıcık ağlayan bir kulu cehennem ateşi yakmayacak.”

Şimdi burada mühim olan kavram, önemli olan nokta ağlamayı nasıl yapacağımız, yani insan bazen ağlar. *Haşyetullah.*

Haşyetullah ne demek?

Haşiye, yahşâ, haşyeten. Arapçada korkmak demek, bayağı korkmak demek.

Haşyetullah ne demek?

Allah'tan korkmak demek. Şimdi insan Allah korkusundan ağlayacak.

Nasıl ağlar insan Allah korkusundan?

Bu hadîs-i şerîflerin

tamamını okuduğu zaman insan, çeşitli bilgileri kazanıyor. Allah'ın hem lütfunun çok olduğunu anlıyor hem de azabının feci olduğunu anlıyor. Hem rahmeti olduğunu anlıyor hem gazabı olduğunu anlıyor. Bazen bir damla gözünden yaş çıkan insanı affediyor. Bazen savaş malzemesinden bir ayakkabı sıırımı çalan cehenneme düşüyor.

d. İntihar Edenin Durumu

Bir keresinde Peygamber Efendimiz'in katıldığı bir savaşta bir insan kılıcını çekmişti, düşmana saldırmıştı. Çok şiddetli, kahramanca, fedakârca çarpışmıştı savaşta. Dediler ki: Ya Resulallah, filanca aslanlar gibi çarpışıyor, dediler. Çok düşmanı telef ediyor. Canından korkmuyor. İslâm için, İslâm ordusu zaferi kazansın diye fedakârca çarpışıyor dediler. Böyle hadise olmuş. Peygamber Efendimiz dedi ki: O kişi cehennemlidir. Herkes birbirine baktı, şaşırdılar. “Ya Resulallah, cihat ediyor,

mücahit. Düşmana saldırıyor, savaşıyor.” “O kişi cehennemliktir.” dedi Peygamber Efendimiz. Herkes ürperdi, şaşırды, korktu. Biraz sonra haber geldi. Yani cepheden zaman zaman haber geliyor. Peygamber Efendimiz’in yanına savaş alanından bilgi geliyor. “Ya Resulallah, demin hani kahramanca çarpışıyor dediğimiz birisi vardı ya bizim orduda, o yaralandı. Yarasının acısına dayanamadı. Yarasının feciliğine dayanamadı, baktı ki o yara onu çok üzecek. Kılıcının kabzasını yere dayadı. Kılıcının üstüne kendisi abandı, canına kıydı.” dediler. Böyle haber geldi. O zaman herkes Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber dediler, tekbir getirdiler. Çünkü ilk başta Peygamber Efendimiz o cehennemliktir deyince ortada bir sebep göremedikleri için afallamışlardı. Ya çarpışan bir insan İslâm’da, çarpışırsa ölünce şehit olur, kalınca gazi olur. Neden cehennemlik oluyor diye anlamamışlardı. Ama sonradan gelen ikinci haberde anladılar ki adam intihar etti. Biliyorsunuz intihar eden bir kimse cehennemliktir. Yani Resulullah Efendimiz’in Allah’ın hak resulü olduğunu anlayıp Al-

lahu ekber dediler. Olay olmadan önce Resulullah Efendimiz'in onun âkıbetinin ne olduğunu Allah'ın bildirmesiyle bilmesinden dolayı Allahu ekber dediler, bir.

Benim bir şey daha aklıma geliyor. “Vay be! Bu iş hiç belli olmuyor. En son ana kadar insan müslümanların arasında yer alıyor, mücahit oluyor, çarpışıyor falan ama en sonunda şeytanın bir oyununa düşüyor. Bir acıya dayanmıyor. Allahu ekber! Şu işe bak, ne acayip bir tecelli. En sonunda böyle imansız gidebiliyor, cehenneme gidebiliyor.” diye belki ona da Allahu ekber demiş olabilirler. Yani en son ana kadar böyle gidiyor, gidiyor. Fakat o en son anda intihar etmeseydi, o yaradan kanlar aksaydı aksaydı, dermansız düşseydi ölseydi şehit olacaktı. Ama dayanamadı acısına, intihar etti. Hani zamanımızda da var, bileklerini kesiyorlar. Şişeyi vuruyor yere, cart cart bileklerini kesiyor. Göğsünü yırtıyor, intihar ediyor. Kanlarını akıtıyor falan. Yani hangi mantıkla yapar insanlar bunu bilmem. Ama bu şeytan denen varlık insanları hiçbir zaman bırakmaz. Ahir ömrüne kadar etrafında dolaşır. Peygam-

ber *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz diyor ki: Koyunları, kuzuları kurtlar parçalıyor ya, saldırıyor kış geldiği zaman. Dağdan bir kurt sürüsü indi, koyunları parçaladı diyoruz ya hani. İnsanoğlunun kurdu da şeytandır, diyor. İnsanoğlu kuzucuk gibidir, şeytan da kurt gibidir. Etrafında dolanır durur en son ana kadar. Tövbe etti mi üzülür. Ezan okundu mu ezanın duyulmadığı yere kadar kaçar. Peygamber Efendimiz diyor ki: Bekâr adam evlendi mi onun şeytanı feryadı basar. İner, feryat eder. Neden?

e. Evlenmenin Fazileti

Kurtuldu, benim elimden bu bekâr. Şimdi evlendi, artık ben bunu zor yakalarım, zor kandırırım. Zor günaha sokarım, evlendi artık. Korkacak. Haramdan korkacak.

Acce şeytânuhu diyor.

Acce ne demek?

Feryat etmek demek, yüksek sesle saç baş yolup feryat etmek demek. Bir bekâr evlendi mi şeytan saçını başını yolup feryâd u figân eder, “Kurtuldu benim elimden, ah kaçırdım avımı!” diye üzülürmüş. Ama hayatın en son anına kadar şeytan insanın etrafında

dolanır da en son anda bile imanını böyle boşa çıkarmak için bir şeyler yaptırmaya çalışır. Çok yani çok Allah'a sığınmak lazım. Çok korkmak lazım, çok dikkat etmek lazım. Allah'a çok yalvarmak lazım. Ne bileyim yani, şey bir şey de diyemiyorum. Ne diyeceksin? Onu nasıl aldatıyor? Resulullah'ın yanına gelmiş bir insan, yüzünü görmüş bir insan, Kur'an'ı onun ağzından dinlemiş bir insan nasıl yapıyor bu işi? İntiharın günah olduğunu bilmez mi? Ama işte şeytan aldatıyor.

Bana İstanbul'da birisi geldi, muhterem kardeşlerim. Bizim ihvanımızdan. "Hocam size başka bir şey söyleyeceğim." dedi. Söyle bakalım dedim. "Benim içime bazen öyle bir kendimi öldürmek arzusu geliyor ki etrafımdakilere yalvarıyorum, beni yalnız bırakmayın, evde bıçak falan bırakmayın diye yalvarıyorum." dedi. Yani anladım ki böyle de bir tıbbi hastalık var. Adam kendisini... Öyle hani insanın bazen canı böyle çok ister ya bir şeyi. Ay canım şurada bir kahve istedi, acı kahve istedi. Veya ah şimdi bir Hacıbaba tatlısı olsa da bir tepsi yesem. Ah, veya anamın yaptığı o güzelim börek şimdi yanımda olsaydı da falan bir

şeyi ister ya insanın canı. Böyle hocam diyor. Tatlı tatlı, canım baya canım çekerek kendimi öldürmek istiyorum, içimden böyle bir arzu geliyor, diyor. Korktum ben de. Allah, elhamdülillah akıl fikir vermiş ya insana. Şu anda aklımız var ya; atıyorum söz söylüyoruz, aklımızla söylüyoruz. Söylenen sözü dinliyoruz, aklımızla anlıyoruz ya. Az çok bir aklımız var. Ama yani bu insanın ruhu, bu insanın aklı, bu insanın etrafında şeytanın oyunları bitmiyor. Ölümü bile tatlı gösteriyor. İntiharını bile tatlı gösteriyor. Dedim ki aman kardeşim; devamlı abdestli gez.

Niye öyle dedim? Ona nasihat olarak niye öyle dedim?

İnsan abdestli olduğu zaman şeytan yanına yanaşamaz. Abdestli iken böyle ... aklına, kalbine sokamaz. Onun için dedim ki devamlı abdestli gez. Sakın abdestsiz bulunma sen, dedim. Abdestsiz bulunduğun zaman senin yanına yanaşacak. Sakın abdestsiz bulunma dedim, bir. Sonra ne dedim? Elinde tesbih, zikrullahtan, Allah Allah demekten hiç geri durma dedim.

Neden dedim bunu?

f. Zikreden Kul Kaleye Girmiş Gibi Korunur

Peygamber Efendimiz bildiriyor ki: Zikrullah kaledir. Allah'ı zikreden kul, kaleye girmiş gibi korunur. Hani düşman gelince surlar olurdu, demir kapılar kapanırdı, düşman giremezdi içeriye. Eskiden kaleler vardı ya, zikrullah kaledir diyor Peygamber Efendimiz. Zikreden kurtulur. Onun için zikri bırakma, abdestli ol, ondan sonra Allah'a dua et, Allah'ım *Eûzü-billahimineşşeytânirrâcim* diye, ya Rabbi beni şeytandan koru diye dua et falan diye tavsiyelerde bulundum ama korktum. İnsanın ruhundan korktum. İnsanoğlunun aklından korktum. İnsanoğlunun acizliğinden korktum. Hiç insan kendisine güvenmemeli yani. Şu anda ne olduğun önemli değil, bundan sonra ne olacağın önemli. Yani şu anda sıhhatlisin, güzel ama şiddetli sancılar başlarsa acaba o zaman ne yapacaksın? Başına bir üzücü olay gelirse acaba ne yapacaksın?

Biz geçenlerde Avustralya'dan Türkiye'ye dönerken bir seferinde, uçağımız düşüyordu. Singapur'dan havalandık, Singapur Hava Yol-

ları'nın uçağı. Havalandık, Karaçi'ye gideceğiz, Pakistan'a. Orada ben arkadaşlarla görüşeceğim, işlerim var. Oradan da hacca gideceğiz. Bir saat var Karaçi'ye. Uçağımız böyle gidiyorken havada, sanki duvara çarpmış gibi bir patlama oldu. Zınk diye öyle şiddetli bir patlama ki ben bulunduğum koltuktan uçtum. Önümde bir sıra daha vardı, ondan sonra business class duvarı vardı. Duvar vardı yani önümde. Duvar olmasaydı belki first class'a kadar uçacaktım. Ama önümde duvar olduğundan duvara çarptım ben bulunduğum yerden, yani birden tık diye o uçağın şeyinden. Orada oturan adamın üstüne düştüm. Uçak böyle diklendi aşağıya gidiyor, gidiyoruz. Innâ lillah ve innâ ileyhi râciûn, aşağıya gidiyoruz. Şimdi ben az önce bakmıştım, camdan aşağısı çöl. Pakistan'ın çöllерinin üstünden geçiyorduk herhalde, Karaçi'ye doğru gidiyoruz. Kıpkırmızı, turuncu renkli kumluk bir yer aşağısı. Fakat darbeden, o kazadan aşağı doğru şey yaparken, iniyoruz aşağı böyle gidiyoruz. Dedim denize düşeceğiz herhalde. Denize düşeceğiz, uçak sulara gömülecek, suda boğulacağız.

Yani çarpıp da parçalanacağız gibi düşünmüyorum, o anda denize düşeceğiz diye öyle düşünüyorum ben. Uçak böyle ya, böyle gidiyoruz ya aşağıya, böyle tırmanarak bizim hacı hanımın yanına geldim. Ben uzun anlatıyorum ama kısa zamanda oluyor bu şeyler yani. Tırmanarak hacı hanımın yanına kadar geldim. Şimdi hacı hanıma acıyorum. Diyorum ki ben erkeğim. Ağzımıza sular dolacak, son anda canımızı nasıl vereceğiz falan. Yani ben erkeğim, sanki kolay bir şey geliyor bana ölüm. Şimdi bu Hocamın kızı ne olacak? Bu nasıl ölecek? Şimdi ben ona diyorum ki *la ilahe illallah la ilahe illallah*, kelime-i tevhîdi telkin ediyorum yani son nefeste imanla göçsün diye. Uçak gidiyor aşağıya. Ben ona la ilahe illallah diyorum, o da benim dediğimi demiyor. *Allahümme salli alâ seyidînâ Muhammed* diyorlar. Peygamber Efendimiz'e salavat getiriyor. Ben la ilahe illallah dedirtmek istiyorum, o da salavat getiriyor falan. Güm diye bir yere çarptık gibi geliyor bana.

Böyle giderken bir çarpıntı daha oldu. Uçak düzeldi. Dedim kanatlarımız mı kırıldı, göktaşına mı çarptık? Niye böyle ilk önce aşağı

gittik, sonra düzeldik? Camdan baktım, uçağın kanadı sağlam. Bu kanatta bir şey yok. Öbür tarafa pencereden baktım, o taraftaki kanat da sağlam. Herhalde göktaşı gövdesine çarptı, ön tarafı yamuldu dedim. Arkaya baktım, sağa baktım. Uçakta bir şey görünmedi camdan yani. Karaçi'ye inmemize yarım saat falan kaldı; ama arkadan birileri ölmüş. Onları böyle bildirdiler. O tarafa first class, business class boştu oraları. Oralara yatırdılar, boynu falan kırılmış ve ölmüşler bazıları. Benim önümdeki adam da önümde duvar olduğundan benimki uçamadı ön tarafa. O böyle fırladı yerinden anlaşılan. Kafasına şeye çarptı, çantaları koyduğumuz oturma yeri var ya, lambalar var, hostesi çağırma şeyi var. Orasını deldi muhterem kardeşlerim; kafası böyle orasını deldi. Orası göçtü içeriye, bir kafa vurdu oraya. Kafası kadar delik açıldı oradan, kafası kanıyor. Onu pansumana aldılar; ölüleri ön tarafa götürüyorlar. Ben dedim ki: Dur bakalım, havadayız daha ama yere inecek mi, inerken çakılacak mıyız, çatlayacak mıyız, patlayacak mıyız? Arkaya gittim. Pabucun birisi bir yerde, ötekisi başka bir yerde. Onları buldum, pabuçlarımı

falan buldum. Kendimi derledim toparladım, arkaya gittim.100 numarada abdest aldım. Oturduğum yerden... Zaten Karaçi'ye doğru gidiyoruz. Mekke'ye doğru uçağın yönü. Oturduğum yerden Allah rızası için namaz kıldım. Dur bakalım şu anda yaşıyoruz ama aşağıya sağ inecek miyiz, inmeyecek miyiz falan diye namaz kıldım. Sonra aşağıya indik, uçak normal inebildi. İşte ben orada bir hafta böyle boy-num ağrılarak, ayaklarım ağrılarak yattım şeyde. Ondan sonra hacca geçtik falan.

Bunları neden anlatıyorum?

Yani en son anda insanın nasıl öleceği belli değil. Ben orada ölümü yaşadım. Suyun içine düşse bir insan, nasıl boğulacak, nasıl ölecek, nasıl kalacak? Onları hep tespit ediyor insan. Bir anda. Aşağıya gittiğimiz zaman çarpıp da parçalansaydı uçağımız ne diyecektiniz siz Avustralya'dan? Hay Allah ya, Esad Hoca'nın uçağı Singapur'dan kalkmış, Hareke yakınlarında yere düşmüş. Uçak parça parça olmuş, içindekilerin hepsi ölmüş diyecektiniz. Bizim o en son anları ben yaşıyorum, ben bilecektim. Siz bir şey bilmeyecektiniz yani.

Denize düşenleri, diğer uçakların altında neler olduğunu nereden bileceksiniz? Ama işte o en son anda acaba insan nasıl ölecek, canını nasıl verecek? O en son an çok önemli.

Bu hususta bir şey söylemek istiyorum size. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz'in hadîs-i şerîfi var:

g. Nasıl Yaşarsanız Ölümünüz Ona Uygun Olur

Temûtûne kemâ ta'îşûn. Nasıl yaşarsanız ölümünüz ona uygun olur, öyle ölürsünüz. *Temûtûne kemâ ta'îşûn.* İyi insan olarak yaşarsanız iyi insan olarak ölürsünüz bu hadîs-i şerîfe göre. Sahtekâr, hırsız, dalavereci, hain, gaddar, zalim, fâsık, fâcir olarak yaşarsanız nasıl ölürsünüz Allah saklasın, böyle bir hâl üzere ölürsünüz. Ayyaşsa adam meyhane köşesinde ölür. Gazinoda içki içerken çatlar. Kötü işler yapıyorsa, boğazda yanındakilerle beraber ne olacak arabasında iki erkek, iki kadın bulundu. Sarhoşmuş, aşırı süratten virajı alamamış, boğazın sularına gömülmüş. Aslında hep ömrünü öyle geçirdiği için öyle yaşadığından öyle ölüyor. Aslı o, gerisi hikâye.

Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz diyor Peygamber Efendimiz. Onun için biz, yani dervişler, tasavvuf erbabı Allah diyoruz, la ilahe illallah diyoruz. Neden? La ilahe illallah diyerek yaşayalım da, la ilahe illallah diyerek ölelim diye. Namaz kılıyoruz, Allah'ın yolunda yürümeye çalışıyoruz. Neden? Allah yolunda yürüyelim de Allah yolunda ölelim diye. Çünkü nasıl yaşarsa insan öyle ölmüş.

Almanya'da bir hikâye anlattılar. Eğer sizi buraya bantlarla gelmediyseniz bir defa dinlemiş olacaksınız. Hocanın birisi anlattı. Benim ziyaret ettiğim bir mescitte, Cuma hutbesinde anlattı hoca. Birisi ölmek üzereymiş, gelsin başında bu olsun diye hocayı çağırmışlar. Başında Yasin okusun, kelime-i tevhîd telkin etsin falan diye bu hocayı çağırmışlar. Yani bu hutbeyi okuyan hoca, bizzat olayı anlatan hocayı çağırmışlar. Hoca gitmiş hastanın başına. Yasin okumuş. Arada sırada duruyormuş, böyle çok kızdırmadan, ürkütmeden, sinirlendirmeden. Çünkü hastanın hali zordur, la ilahe illallah dedirtecek. Ama la ilahe illallah de diye de zorlamaya çalışmıyor. Yanındaki la ilahe illal-

lah diyecek, eşhedü en la ilahe illallah diyecek, o da oradan hatırlasın da söylesin diye. Öyle dedirtecek yani, hastanın başında, ölmek üzere olan insanın başında. Şimdi bu öyle eşhedü en la ilahe illallah diyormuş. La ilahe illallah diyormuş ikide bir de hoca. Adam da komadaymış, gözleri kapalıymış falan. Bir şey söyleyemiyormuş falan. Bir ara gözlerini açtı diyor, sinirli sinirli bana baktı diyor. Ne ısrar ediyorsun be hoca demiş, bu hocaya, olayı anlatan hocaya. “Ne ısrar ediyorsun, görmüyor musun? Kantarın topuzunu boğazıma boğazıma nasıl sokuyorlar! Nasıl konuşayım ben bu halde?” diyormuş. Ve böyle derken ölmüş. Şimdi bu bir şey anlamamış, kantarın topuzunu ölen adamın boğazına sokuyorlarmış. Yani melekler sokuyor. Azap melekleri sokuyor. Yani vaziyet fena, iyi değil yani. Demiş karısına: Bacı bu ne hal yahu anlayamadım, demiş. Bu ne hal demiş. Ölüm kantarının topuzu meselesini anlayamadım ben, demiş.

Sorma hocam demiş, sorma hocam, ah hocam! Ben bu herife çok söyledim ama beni dinlemedi hocam bu demiş. Ettiğini buldu, demiş. Bu bakkaldı. Orada bakkalık yapıyormuş.

İki tane kantarı varmış. Bir mal alırken kullandığı kantar, hileli kantar; bir de mal satarken kullandığı kantar. Mal alırken kullandığı kantarın ayarı bozukmuş. Ağır hafif tartıyormuş. Yani diyelim ki 70 kiloyu, 70 kiloluk çuvalı kantara taktığın zaman 50 kilo gösteriyormuş. 20 kiloyu az gösteriyor. Bu senin çuval 50 kilo. Tamam, koy şuraya 50 kiloluk. Parasını al diyecek. Malı alırken hileli tartıp ucuza almış oluyor. Satarkenki kantarı da başkaymış. O kantar da diyelim ki o çuvalın o kantarla tartsan bu sefer 80 tartıyormuş. Veya 90 kilo tartıyormuş. Yani azı çok gösteriyormuş. Ömrü böyle geçmiş bu adamın. Hoca anlatıyor, başımızdaki hoca. Hoca hoca demiş, ne bana kelime-i tevhîd telkin edip duruyorsun gibi, artık nasıl söylediyse belki bu kadar uzun konuşmamıştır da ama böyle anlattı hoca. Görmüyor musun, kantarın topuzunu boğazıma boğazıma sokup duruyorlar konuşamıyorum, demiş. Demek ki ömrünü kantar hileleri, topuzu tartma... Kantarın topuzu olur, böyle şeyde hareket eden topuz hileleri ile geçirdiği için ölürlen azap melekleri boğazına kantarın topuzunu tıkıyorlar da la ilahe illallah diyemiyor.

Eğer bunu hocanın kendisi bizzat anlatmasaydı ben bunun gerçek bir olay olduğuna inanamayacaktım. Bana biraz abartma gibi gelecekti. Ama hoca bizzat kendisi ben o ölünün başında bulundum, öyle öldü diye hocanın kendisi anlattı bunu. Hutbede anlattı, hutbeye çıktı; hutbede anlattı aziz ve muhterem kardeşlerim.

Ankara'da da Ahmet Şahin hoca diye bir hoca vardı. Onu bandından dinledim ben. Adam ölüyormuş. Ölürken kendinde değil, böyle koma gibi. Olmaz, vallahi idare etmez bu fiyattan aşağı olmaz diyormuş. Böyle pazarlık yapa yapa ölmüş. O da at alıp satan bir insanmış. 800'e alıp, 900'e satar, 900'e alır bilmem kaçta satarmış falan. Yani işi böyle bir şeyle geçtiği için en son ömründe de at pazarlığıyla âhirete öyle göçmüş oluyor. Eski şairlerden birisini okudum. İçki içermiş. Ondan sonra meyhane köşesinde çatlamış, öyle ölmüş. Tezkire-i Nakibi diye bir kitapta okumuştum.

Buradan şuna geçmek istiyorum muhterem kardeşlerim; insan ölüm anındaki telaşından bilmem ki ne yapacak? Bilemiyoruz, bile-

meyiz, güvenemeyiz. Şu anda rahatız da, ölümün ızdırabı, telaşı, sıkıntısı olduğu zaman, suyun içine girdiğin zaman, ağzına sular girdiği zaman insan mesela nasıl boğuluyorsa boğulanlar mesela, ölenler, uçaktan düşenler, trafik kazalarında direksiyon gövdesine saplananlar falan nasıl oluyorsa ölünceye kadar falan. Birisi saatlerce kurtarın beni diye yalvarmış trafik kazasında. Nasıl kurtarsınlar? Araba böyle hamur gibi şey yapmış, arasında adamı. Yani hadi bakalım kurtar. Çekiyor çekiyor, çıkmıyor. Bu Harem-i Şerîf'te, tünelde sıkıştı hacılar öldü. Orada bir hadiseyi anlattılar. Tabii ölenlere Allah hepsine rahmet eylesin. Ama bir hadise orada çok acıklı geldi. Şimdi tünelin ağzında adam, kurtulmuş. Adam sıkışık değil, tünelin arasında. Karısı da yıkılan insanların arasında, kalabalıkta. Karısı... adam da karısını görüyor. Karısına yapışmış, çekmeye çalışıyor ama insanlar yumak gibi bu da tereyağından kıl çeker gibi çıkmıyor işte. Yumak gibi, açmak mümkün değil, yığın halinde karısını çekmiş, çekmiş. Karısı canlı; uflamış, puflamış, ne yapmış yapmışsa karısını oradan çekememiş. Ka-

rısı demiş ki bari sen canını kurtar, çoluğun çocuğun başında sen kal, ben çıkamayacağım buradan anlaşıldı git demiş. Adam yürümüş gitmiş o izdihamın, o kalabalığın içinden. Karısı orada kalmış ve ölmüş. Yani nasıl öldükleri çok mühim muhterem kardeşlerim. Şu anda yaşıyoruz. Bak, ben en rahat koltukta oturuyorum. Siz de diz çöktünüz, bağdaş kurdunuz. Arkanıza yaslanıyorsunuz. Ferah rahat bir yerde, tatil yapıyoruz aslında. Yememiz içmemiz hepsi yerinde. Bu mühim değil, sonuç önemli. En son andaki sıkışıklık, canı vereceğimiz zaman nasıl vereceğimiz önemli.

Yalnız burada bir tek şeyi söyledim size. İnsan nasıl yaşarsa ona uygun olarak ölmüş ya, bak en sonunda ne yapacağımızı bilemeyiz ama şu geniş zamanda ne yapacağımıza kendimiz karar verebiliriz. İstersek ibadet ederiz, istersek halt ederiz. Hepsi mümkün. Yollar serbest; istersen burada durursun, istersen ... gidersin. İstersen ... gidersin. İstersen sörf yaparsın, istersen bikinili kadınların arasında durursun, güneşlenirsin. Arada onlara bakarsın, seyredersin. İstersen barlar, pavyonlar vardır. Çoktur, ışıklıdır yani aramadan bile bulunacak

gibi gel bana diye reklamı vardır, şeyi vardır. İstersen gazetelerin sayfalarını açarsan bulursun. İstersen bilmem telefon rehberlerinden bulursun. Ben Malezya'da uçağa binmek için şey yapıyordum, bekliyordum. Hadi, telefon geldi oraya. Hanımla beraber geldik, valizleri filan şey ettik, havaalanında yani. Orada 8-10 saat dinleneceğiz, akşam şey yapacağız, öyle bir mola zamanımız var.

Birisi telefonda soruyor: Are you alone? Soruyor bana. No dedim, I'm with my wife dedim. Ben eşimle beraberim, dedim. Telefonu çat kapattı. İlk önce anlamadım, sonradan aklım başıma geldi. Seni hınzır, mendebur seni, seni terbiyesiz seni. Sonradan aklım başıma geldi. Yani ben bekâr müşteri olsam yalnız mıyım diye onu soruyor. Öyle bir oteli ne diye ayırttılar onu da bilmem. Hayat Oteli, sermayedarı galiba Suudlu bi arap. Artık sahibinin bilgisi altında mıdır, bilgisinin dışında mıdır?

Yani her türlü mendeburluk imkânı da vardır. Her türlü ibadete imkân da vardır. Karar senin. Sen serbestsin. Nasıl istersen yaşa. Ama şunu unutma ki:

Temûtûne kemâ ta'îşûn.

Nasıl yaşarsanız yaşamınıza uygun bir biçimde ölürsünüz. O şekilde öleceksiniz. Zikrullahla yaşarsanız la ilahe illallah diyebilirsiniz. Zikrullahsız yaşarsanız zikrullahsız ölürsünüz. Kumarla yaşarsanız kumar masasında ölürsünüz. Kantarın topuzunun hileli kullanırsanız kantarın topuzu insanın boğazına tıklır. Onun için gelin fırsat elde iken, akıl baştayken, seçme imkânı varken hak yolu seçin ey insanlar, ey ehl-i âlem! Ey Hz. Âdem'in evlatları! Gelin Cenâb-ı Hakk'ın yolunda yürüyün de âkıbetiniz de hayır olsun. Yalan yanlış yollarda yürüyüp de âkıbetinizi berbat etmeyin.

Âkıbetini herkes kendisi hazırlıyor. Peygamber Efendimiz buyuruyor ki: Cenneti isteyen Allah cenneti verecek. Cehennemi isteyen de Allah cehenneme sokacak. Diyorlar ki: Kimse cehennemi ister mi? İstemiş oluyor işte. Yani hayatta tutturduğu yol cehennem yoluysa cehenneme gidecek, yoksa kimse istemez. İki tarafta da rahat etmek ister. Hem dünyada rahat etmek ister hem âhirette. Zaten öyle dua ediyoruz.

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً

وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾

*Ve minhüm men yekûlu: Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhirati haseneten ve kınâ azâbe'n-nâri.*⁴

Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ haseneten. “Ya Rabbi, dünyada da iyilik ver bize...” *Ve fi'l-âhirati haseneten* “Âhirette de iyilik ver.” *Ve kınâ azâbe'n-nâr.* “Ateşe atma ya Rabbi, aman ateşte yakma ya Rabbi! Cehenneme atma ya Rabbi!” diyoruz. Bunu istiyoruz. Ama eğer cehennemliklerin işini yapmakta ise insan cehennemi istiyor demek. Çünkü cehennemliklerin işini yapıyor. Cehenneme götürecekt işleri yapıyor. Artık o her ne kadar ben ateşte yanmak istemiyorum dese bile yok. Yalan söyleme, sen cehennemde yanmak istiyorsun.

“Neden hocam?”

Baksana cehennemliklerin işini yapıyorsun. Allah'ın haram kıldığı, yaparsanız cehenneme atarım dediği işi yapıyorsun. Resmen sen cehennemi istiyorsun. Hani ne derler, bazen

⁴ 2/Bakara, 201

birisi gelir sana çatar. Şöyle bakarsın bir: “Ya sen kaşınıyor musun? Sırtın mı kaşınıyor senin? İstersen karşıyayım diyorum, yani sırtın mı kaşınıyor, ne sataşıp duruyorsun bana? Git işine mübarek!” falan dersin ya. Ha sen cehennemi istiyorsun. Neden? Yaptığın iş cehennemlik işi. “Yok Hocam, cehennemi istemiyorum.” Cehennemi istemiyorsan cehennemlik işi bırak, seni cennete götürecekt işleri yapmaya başla. Kimse Allah’ı haşa sümme haşa aldatamaz.

Aldatmaya kalkışan kimi aldatıyor?

Kendisini aldatıyor. Aslında şeytana kendisi aldanıyor. Çünkü şeytan aldatıyor insanı. Yani abuk sabuk işleri allayıp pullayıp yutturan insana, şeytandır. Şeytanın oyunları çoktur. Şeytanı da tanımak lazım. Kur’ân-ı Kerîm’de Allahu Teâlâ hazretleri buyuruyor ki:

﴿وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ

مُبِينٌ﴾

Ve lâ tettebiû hutuvâti’s-şeytâni innehû leküm adüvvün mübîn.

Şeytan sizin için düşmandır diyor Allah. Ama bir kelime daha kullanıyor: *Adüvvün mübîn*. Aşıkâr düşman.

“Neresi aşıkâr, ben görmüyorum?”

Apaçık düşman diyor. İşte apaçık düşmanı görmek lazım. Basireti bağlanmamışsa bir insan apaçık düşmanı görür. Apaçık düşmana aldanmaz. Cehennemde yanmayı istemez. Cenneti elden kaçırmayı istemez. Cenneti kaçırmamak için çalışır. Cehenneme düşmemek için dikkat eder. Hayat bu kadar basit işte. Bu kadar sade, bunu başarabilen cennetlik oluyor; başaramayan hangi felsefe ile başaramazsa, kendisini nasıl aldatırsa aldatır. Herkesin tabii günahı işlerken de bir felsefesi var. Herkes yaptığı işi bir felsefe ile yapıyor... Yanına gittiğin zaman hatta seni bile kandırmaya çalışır. Allahu Teâlâ hazretleri -iki hadis oldu- bizi cennetlik olanlardan, cennet yolunda yürüyenlerden eylesin.

Üç hadis okuyacağım, bitiyor.

مَا مِنْ قَوْمٍ يُعْمَلُ فِيهِمْ بِالْمَعَاصِي هُمْ أَعَزُّ
وَأَكْثَرُ مِمَّنْ يَعْمَلُهُ، ثُمَّ لَمْ يُغَيِّرُوهُ إِلَّا عَمَّهُمُ اللَّهُ
[تَعَالَى] مِنْهُ بِعِقَابٍ.

*Mâ min kavmin yu'melü fîhim bi'l-meâsî
hüm eazzü ve ekseru mimmen ya'melühû
sümme lem yugayyirûhu illâ ammehumü'llah
teâlâ minhu bi-ikâbin.*

h. Günaha Mani Olunmazsa Azap Umumi Verilir

Mâ min kavmin. “Hiç bir topluluk yoktur ki, -hiçbir kavim yoktur ki diyor yani topluluk demek, bir şehir, bir bölge halkı, bir kabile neyse- hiç bir topluluk yoktur ki...” *Yu'melü fîhim bi'l-meâsî.* “Aralarında günahlar işleniyor.” Diyelim.. Türkiye'deyiz şu an, kapatıyoruz gözlerimizi, köyümüzdeyiz. Bir köy 60 hane, 80 hane, 100 hane, 200 hane. Tamam, köyümüz o. Veya bir şehir veya bir kasaba. “Hiçbir kavim yoktur ki aralarında günahlar işleniyor.” *Hüm eazzü ve ekseru mimmen ya'melühû.* “Fakat orada mü'minler, yani senin gibi insanlar, inançlı insanlar hem kuvvetli hem de günahı işleyenlerden daha üstün.”

Sümme lem yugayyirûhu. “Daha çok ama aldurmıyorlar, günahı engellemiyorlar, günahın yapılmasına mâni olmuyorlarsa...” *Illâ amme-hümü’llah teâlâ minhu bi-ikâbin.* “Allah o günahkârlara vereceği azabı, ikâbı bütün o kavmin hepsine birden umumi verir.”

Neden? Sayıları çoktu, güçlülerdi, o günahları engelleme imkânına sahiplerdi; engellemediler diye günahı işleyenler ile beraber azap ve ikab, ceza ve bela umumi gelir. O kavme umumi gelir.

Buradan ne çıkıyor?

Kendimiz günah işlemeyeceğimiz gibi bulunduğumuz yerde, çevrede, yörede başkasına da günah işlettirmememiz lazım bizim. Efe isek, babayığitsek, güçlü kuvvetli isek orada günahı işlettirmememiz lazım. İşletirsek, “Bana ne ya, yaparlarsa yapsınlar, her koyun kendi bacağından asılacak.” Bak her koyun kendi bacağından asılacak diye ayırım yok. Bak sen onları engellemediğin için azap sana da gelir ha. Azap sana da gelir. Bak, biz ne yaptık yılbaşında, fırt kaçtık. Buraya kaçtık. Neden? Şehirlerde curcuna olacak da ondan. Curcunada içkiler içilecek, faşistler olacak, sarhoş

olacaklar, ayyaş olacaklar. Yılbaşı diyecekler. Elektrikleri söndürecekler, dans edecekler, neler yapacaklar! Ne yapacaktık? Kaçtık. Neden? Neme lazım, onların arasında bulunmayalım. Oraya bir şey gelirse bize gelmesin. Yani günahkârların yanında durmak doğru değil. Senin durduğun yerde de günahı yaptırman doğru değil. Yapılmasına müsaade etmek doğru değil.

Bir müslümanın kendisi günah işlemeyecek, bir. Başkasına da, çevresine de günah işlettirmeyecek, iki. “Bana bak, ben varken bunu yapamazsın. Sen beni biraz kuzu gibi görüyorsun ama ben o kadar da kuzu değilim. Bunu yaparsan kafanı dağıtıyorum. Çeneni parçalarım, otuz iki dişini yere dökerim. Kolunu, bacağına eline veririm, öyle gönderirim.” Korkacak böyle. Vay be! Oldu hacı baba sinirli, pek böyle şeyleri yaptırmayacak. “İçki satamazsın, içki içemezsin burada. Gazino açamazsın. Bu edepsizliği yapamazsın. Yaparsan yaptırımam. Hesabını ona göre yap.” diyeceksin. Kötülüğü yaptırmamak bir vazifedir İslâm’da. Emr-i mâruf, nehy-i münker farzdır İslâm’da. Yapma

diye söyleyecek, yaptırmamaya da ağırlığını koyacak. Yaptırmayacak, yapamazlar.

“E, memlekette hürriyet yok mu?”

Yok, var mı diyeceğiz? Nereye şikayet edeceksen et, memlekette hürriyet yok. Günah işlemeye, edepsizlik yapmaya hürriyet yok bizim memlekette. Bizim köyde yapamazsın.

Benim askerlik yaptığım bir kasaba vardı. Oranın müftüsü vardı. İyi ahbap olduk, tanıştık. İyi insanları vardı. Konuşmuşlar, görüşmüşler. 4000 küsur nüfuslu bir kasaba idi Doğu Anadolu’da. Hiç içki satılmıyordu, içkili lokantaların sahipleriyle konuşmuşlar, döndürmüşler. Onlarla tanıştırdılar beni. “Hocam, ben el-hamdülillah tövbekâr oldum. Lokantamda içki satıyordum, kaldırdım.” Kasabada hiç içki yok. Koca kasabada müftü ile cemaat, hocalar, hacılar, halk bir olmuş. Koca kasabada hiç içki satılan dükkân, lokanta yok. Bir tek yerde var, bilin bakalım neresi? Bilemezsiniz. Ordunun kantininde. Başka hiçbir yerde içki yokmuş. Halk engellemiş. Tövbekâr olmuş lokantacı, otelci, bakkal, vesaire...

Şimdi bizim Ankara’da mahallemizde bir bakkal kardeşimiz vardı cemaatten. Beş vakit

namaza gelirdi, dükkânı kapatırdı. Camide buradaydı. Beş vakit namaza gelirdi. Halim selim bir insandı, iyi bir insandı. Dükkânında içki sattı. Halbuki içki satmak da haram. İçki içmek haram. Satmak da haram, sunmak da haram. Taşımak da haram.

“Benim kamyonetim var Hocam. Ben de dükkâna bakkaliye malzemesini kamyonetimle taşıyorum. Bu adam içki de alıyor, şey yapıyor. Ben buraya taşıyabilir miyim kamyonetimle bu adamın mallarının arasında içkileri?”

Taşıyamazsın. Taşımak da haram.

“Çok para veriyor, iyi maaşı var. Ben acaba bunun bayiliğini, arabasını taşıyabilir miyim? Ben katiyen hocam ağzımdan içki sokmadım. Ömrümde bir yudum içki içmedim. Taşıyabilir miyim?”

Taşıyamazsın.

Neden?

Taşınması da haram. İslâm’da içkiyi taşımak da haram. Satmak da haram, içmek de haram. Yapmak da haram. Hepsi haram, içkiye tam mânası ile bir ambargo var, her şeyi haram. Neden?

İçki bütün kötülüklerin anası olduğu için. Bütün kötülükleri içki doğuruyor. Etrafa kötülük saçıp duruyor. Bütünü içkiden oluyor. Cinayetler, saldırılar, yuva yıkılması, arsızlıklar, yüzsüzlükler, trafik kazaları, hastalıklar, siroz hastalığı hepsi içki ile doğuyor. Bütün kötülüklerin anası olduğu için onu taşıyamazsın. Demek ki iyi toplumlar olacağız. Toplumumuzun içinde günah işlettirmeyeceğiz.

“Hocam şimdi havalarda konuşmayı bir tarafa bırakalım. Buyurun; aşağıya inin, Avusturalya'nın toprağına. Ayağınız bassın. Biz burada ne yapacağız?”

i. Anadilin (Türkçenin) Önemi

Ben senelerdir söylüyorum. Arkadaşlar senelerdir söylüyor. On sene mi olmuş ne kadar olmuş. Bu büyük şehirlerin yakınında, kenarında başka yerler alın. Oralara toplanın; üçünüz, beşiniz, onunuz. Şehrin gürültüsünden biraz uzakta olun. Kendiniz mahalle kurun. Kendi bakkalınız olsun. Caminiz olsun. Orada yaşayın, gene şehirden alacağınızı alırsınız, vereceğinizi verirsiniz, ticaretinize gidirsiniz. Ama şöyle bir kendinizi kurtarın yangın yerin-

den, bela yerinden. Pislikten, gnahtan kendinizi bir kenara çekin. Yangından şöyle bir kenara kendinizi kurtarın. Bunu yapmanız lazım. Yapabilirsiniz. Yapmanız bence boynunuzun borcudur çünkü yalnız siz yoksunuz. Sizin çocuklarınız var, torunlarınız var. Bir şey bilmiyorlar. Türkistanlı birisi geldi gündüz buraya. Ben ona Türkistanlı diye Türkçe bir şeyler söyleyeyim dedim. Yok hocam, o bilmez dediler. Unutuyor Türkçeyi. Sizin torunlarınız da unuttacak. Yarın bir gün öyle din hocası çağırduğunuz gibi Türkiye'den, Türkçe öğretmeni de çağıracaksınız. Türkçeyi öğreten insana ihtiyaç var, yapmanız lazım. Bunu da yapmanızı tavsiye ediyorum. Çünkü Türkçe ile beraber birçok şeyi kaybedeceksiniz. İngilizce ile beraber birçok şey girecek. Örfünüze, âdetinize birçok istenmeyen şey girecek. Onun için dilinizi kaybetmemeyi, hem de fasih, güzel konuşmayı çocuğunuza öğretecek, kendiniz de alıacaksınız. Okulunuzu açacaksınız, bunların hepsini sağlayacaksınız.

Peygamber Efendimiz Mekke'yi düzeltmeyince ne yaptı?

Medine'ye geçti. Düzeltilmeyen toplumdan hicret edilir. Sağlam, temiz bir toplum kurulur. Oralarda bozuk yerler de düzeltilir sonradan sağlam yere dayanarak. Bunları yapmanız lazım. Zor bir şey değil. Bu böyle atla deve değil, yapılmayacak bir şey değil. Şehrin içindekini evini satacaksın. 120 bin dolar, 150 bin dolar, 200 bin dolar, 90 bin dolar... Şehrin dışında aynı fiyata uzakta topluca bir yerden yer alacaksın. Ucuz bir yerde, biraz uzak bir yerde. Birçok arkadaş da geliyor bana, bizim çocuklar astım oldu diyorlar. Nefes darlığı tuttu diyorlar. Şehirlerin havasında sıhhi bakımdan da zarar var. Biraz şöyle temiz havalı yerlere çekilin. Tren istasyonu olan, trenin geçtiği bir yerden, kolay ucuz ulaşım olan yerlere ama biraz uzak yerlere çekilin. Geniş arazileri alın, topluca oturun oralarda. Caminizi yapın, kolejlerinizi yapın, mektebinizi yapın, rahat oturun.

Şu şehirde bu işi yapmak mümkün değilse öbür şehre gidin. Burası iyiye bu şehre gidin. Sydney iyiye Sydney'e gidin. Veyahut yeni bir şehir uygun bir yerde. Çok gezdik buralarda, sizin için gezdik. İyi bir yerler tespit de ettik.

Buna karar verirseniz bunu da yaparsınız. Yani İslâmi hayatı rahatça yaşayabileceğiniz bir yeri kurma imkânınız var. Kurmadığınız zaman vebal altında kalırsınız. İlçenizde, mahallenizde, çevrenizde günah işlenirken bir şey demeyince günahkârlara gelecek azaba siz de uğrarsınız. Bunu dikkat edin.

Üç tane hadis okudum. Ama hepsi hiç unutulmayacak hadisler. Çok önemli konular geçti bu akşam elhamdülillah. Ben bunu kura ile çekmiştim, bismillahirrahmanirrahim diye. Öyle çıktı bunlar. Önümüzdeki akşam da yine öyle yapacağım. Hatta sizin huzurunuzda kurayı çekebilirim, birisine veririm. Buyurun, çekin bakalım. Şurası çıktı, orayı okuruz. Yani burada benim kastım yok. Ama çıkanların bir kısmı sizin için müjdeliydi. Müjdeli hadislerdi. Bir kısmı da ihtarlı, biraz muhataralı, tehlikeli. Şöyle yapmazsanız sonra karışmam diye de ikazlı hadisler de geldi. Bildiğinizi uygulayın. Niyetinize göre Allah size güzel sonuçlar ihsan eylesin. Hem dünyada hem âhirette, hem kendimiz hem çoluk çocuğunuz hem de ... bahtiyar olsunlar. Allah iki cihan saadetine cümlemizi

erdirsin. Cennetiyle, cemaliyle müşerref eylesin.

Sübhaneker la ilme lenâ illâ mâ allemtenâ inneke ente'l-Alîmü'l-Hakîm. Sübhaner Rabbinâ Rabbi'l-izzeti ammâ yesifûn. Ve selamün ale'l-mürselîn. Ve'l-hamdü lillahi Rabbi'l-âlemîn. el-Fâtiha.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN
18 Şa'bân 1417 / 28.12.1996

[Bütün GURBET SOHBETLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

